

Mgr Karolina Bicz, <https://orcid.org/0000-0003-2557-7183>
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Śląski

Spółeczeństwo i państwo polskie a dialog i komunikacja z mniejszościami narodowymi, etnicznymi i religijnymi

The Polish society and the state relative to the dialogue and communication with national, ethnic, and religious minorities

doi: 10.34766/fetr.v42i2.250

Abstrakt: Artykuł ukazuje problem komunikacji i dialogu państwa i społeczeństwa polskiego z mniejszościami narodowymi, etnicznymi i religijnymi. Zagadnienie zostało zaprezentowane na tle kulturowym, historycznym i prawnym. Treść artykułu została podzielona na następujące części: wstęp, pojęcie mniejszość narodowej i etnicznej, problem komunikacji, generalne rozważania o mniejszościach na tle historycznym, problem osobowości prawnej związków wyznaniowych i ekumenizm, szkolnictwo mniejszości narodowych i etnicznych, mniejszości etniczne, ich charakterystyka, problem Kaszubów, podstawy prawne oraz podsumowanie. W pracy uwzględniono poglądy międzynarodowej i polskiej doktryny.

Słowa kluczowe: mniejszości narodowe i etniczne, prawa mniejszości narodowych i etnicznych, problematyka dialogu, problematyka komunikacji.

Abstract: This article presents the problem of communication and dialogue between the Polish state and society with national, ethnic, and religious minorities. The issue is presented against the cultural, historical, and legal background. The content of the article was divided into the following parts: introduction, the concept of a national and ethnic minority, the problem of communication, general considerations about minorities against their historical background, the problem of legal personality of religious associations and ecumenism, education of national and ethnic minorities, ethnic minorities, their characteristics, the problem of Kashubians, legal basis and summary. The work takes into account the views of international and Polish doctrine.

Keywords: national and ethnic minorities, rights of national and ethnic minorities, communication issues, dialogue issues.

Wprowadzenie

Współczesne społeczeństwo polskie, żyjące w pośpiechu, zaabsorbowane pracą i „troskami życia codziennego” niesie „na swoich barkach” swoją przeszłość, historię, kulturę, zachowania. Analizując historię, stwierdzić można, że Polacy zawsze żyli w bezpośrednim sąsiedztwie innych nacji, wyznawców różnych religii.

Obecnie jesteśmy społeczeństwem stosunkowo mało zróżnicowanym pod względem narodowościowym, etnicznym i religijnym. Warto wskazać, że przepisy prawa międzynarodowego i wewnętrznego, regulują wszelkie kwestie odnośnie do mniejszości. Państwo

polskie dba o przestrzeganie tychże reguł. Współistniejąc w ramach jednego państwa, przebiega w społeczeństwie nieustanna komunikacja międzykulturowa, polityczna, która warunkuje wzajemne relacje. Dialog toczony nieustannie, jest w zasadzie niewidoczny. Współistnienie, to umiejętność komunikacji. Wzajemne zrozumienie i tolerancja, z obu stron, pozwala na unikanie waśni, nieporozumień, a państwo stoi na straży przestrzegania przepisów.

Założeniem artykułu jest analiza problemu komunikacji i dialogu występującego w społeczeństwie polskim. Ukazano podejście społeczeństwa i państwa do kwestii mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych. Autorka przedstawiła podstawowe dla pracy pojęcia takie jak: komunikacja, komunikacja międzykulturowa, dialog, mniejszość narodowa, mniejszość etniczna, regionalna, związki wyznaniowe. W artykule znalazły się również podstawowe akty prawne prawa międzynarodowego i wewnętrznego. Opisano niektóre elementy wzajemnych stosunków na tle historycznym oraz grup etnicznych.

W pracy zaprezentowano poglądy m.in. ks. W. Hanca (2026) oraz D. Markowskiej (1995), jak również, uwzględniono aktualne akty prawne dotyczące omawianego tematu.

1. Pojęcie mniejszość narodowej i etnicznej

Mniejszości zamieszkujące państwo polskie to grupy ludzi, które nie należą do narodu polskiego lub mimo przynależności są innego wyznania. Jest to bardzo ogólne określenie i mało precyzyjne, dlatego warto je rozszerzyć na drodze analizy aktów prawnych.

Ustawa z 6 stycznia 2005 roku wprowadziła regulacje prawne odnośnie mniejszości narodowych. Treść art. 2 ustawy stwierdza, że: „mniejszością narodową jest grupa obywateli polskich, która jest mniej liczebna od ludności RP, odróżnia się od innych językiem, kulturą, tradycją i dąży do ich zachowania. Ma świadomość własnej historycznej wspólnoty ukierunkowanej na jej wyrażanie i ochronę. Przodkowie zamieszkują RP, od co najmniej 100 lat i oczywiście ludzie ci utożsamiają się z własnym narodem, który posiada własne państwo” (Dz.U. 2005, nr 102, poz. 855).

Takie określenie mniejszości narodowej spowodowało, że mamy w Polsce dziewięć mniejszości, jest to mniejszość białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska i żydowska.

Mniejszość etniczna w rozumieniu ustawy spełnia w zasadzie te same kryteria, co mniejszość narodowa, jednak ostatnie kryterium mówi, że mniejszość etniczna „nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własne państwo” (Dz.U. 2005, nr 102, poz. 855) . Dlatego w Polsce występują cztery grupy etniczne: karaimska, łemkowska, romska, tatarska. Należy podkreślić, że istnienie zorganizowanego, gdzieś poza Polską państwa stanowi o wyznaczniku odróżniającym mniejszość narodową od etnicznej.

Pozostało określić, co to są związki wyznaniowe, które bardzo często powiązane są z istniejącymi mniejszościami narodowymi i etnicznymi, choć nie muszą. Stwierdza się, że związek wyznaniowy służy kultowi religijnemu i tworzy wspólnotę, która propaguje religijną tradycję. Dla związków wyznaniowych działających w Polsce najważniejsza jest ustawa z 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 1989, nr 29, poz. 155). Według niej każdy związek, który ma własną doktrynę, ustrój i obrzędy może uzyskać osobowość prawną poprzez rejestrację.

W naukach prawnych i społecznych klasyfikacja i typologia ma za zadanie pomóc w zrozumieniu pojęć i nazw. Mimo, iż dyskurs na temat praw mniejszości narodowych i etnicznych jest oparty na prawie, większość międzynarodowych i krajowych regulacji dotyczących praw mniejszości, praw człowieka w rzeczywistości powstrzymuje się od zdefiniowania kilku swoich podstawowych pojęć. W rezultacie musimy zadowolić się niejasnymi opisami rasy, pochodzenia etnicznego i narodowościowego.

2. Problem komunikacji

W Polsce to Konstytucja RP (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483), gwarantuje swobodę działania mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych. Dialog prowadzony między państwem, a tymi mniejszościami doprowadził do uregulowań prawnych.

Przegląd poszczególnych uregulowań prawnych pozwala na analizę wzajemnych zależności, jakie zostały wypracowane w Polsce. Mniejszości żyjące, mieszkające w naszym państwie mają dużo możliwości działania, w różnych obszarach życia politycznego, gospodarczego czy kulturalnego. Przytaczane wyżej regulacje te prawa im gwarantują.

Warto zadać w tym miejscu następujące pytania:, w jaki sposób mniejszości funkcjonują w społeczności polskiej? Czy istnieje między nimi dialog i czy potrafią się komunikować, między sobą i ze społecznością państwa, w którym żyją? Są to niewątpliwie dylematy natury społecznej. Dlatego należy się odnieść do zjawiska komunikacji.

Według literatury przedmiotu komunikacja jest pojęciem bardzo szerokim:

„o wartościach tkwiących w komunikacji zdajemy sobie wszyscy sprawę. Dzięki językowi komunikacji mamy szansę zrozumienia innych i świata, a także wyrażenia samych siebie. Poprzez to, co mówimy i jak się zachowujemy, dajemy znać, kim jesteśmy i za czym się opowiadamy. Zachowania komunikacyjne są wyrazem naszych wartości” (Baryluk, Wawrzak-Chodaczek, Marszałek, 2009, s. 7).

Każda mniejszość w wyniku swoich działań przekazuje nam swoje wartości w procesie komunikowania się.

Komunikację można określić, jako proces przesyłania informacji i wspólne zrozumienie między osobami. Słowo komunikacja pochodzi od łacińskiego słowa *communis*, co w tłumaczeniu oznacza pospolity. Definicja powyżej podkreśla fakt, że o ile wspólne

porozumienie nie wynika z wymiany informacji, to komunikacja nie zachodzi (Lunenburg, 2010, s. 1-2).

Komunikowanie się między poszczególnymi grupami może wzbogacać ludzi o nowe wartości, w różnych dziedzinach życia. Komunikacja międzygrupowa jest bardzo cenna, jeśli grupy pozytywnie na siebie wpływają. Można, bowiem wzajemnie czerpać ze swoich doświadczeń. W Polsce jest 13 mniejszości narodowych i etnicznych oraz wiele zarejestrowanych i niezarejestrowanych związków wyznaniowych.

3. Generalne rozważania o mniejszościach na tle historycznym

Obecnie Polska nie jest państwem wielonarodowym, jak to miało miejsce w okresie międzywojennym. W znacznym stopniu zmieniło się terytorium kraju, bo zmieniły się granice. Po II wojnie światowej struktura społeczeństwa polskiego i jego mentalność uległa zmianie.

„Lata II wojny światowej stanowiły przełom nie tylko w kształcie granic, ale też w strukturze narodowościowej i mentalności społeczeństwa. Faszyzm przyniósł zagładę Żydów polskich, także znacznej części Romów. Po wojnie nowe władze przystąpiły do budowania państwa narodowego. Wcielanie w życie tej idei pociągnęło za sobą masowe migracje i przesiedlenia. Terytorium polski opuściła większość mniejszości niemieckiej, znaczna część ukraińskiej, żydowskiej i białoruskiej. Do Polski natomiast przybywała przeważnie ludność narodowości polskiej, która w wyniku wojny i zmiany granic znalazła się poza jej nowymi granicami” (Madejczyk, 1998, s. 7).

Niestety w okresie międzywojennym nie prowadzono dokładnej ewidencji mniejszości, jedynie dwa spisy ludności z 1921 roku i 1931 roku pokazały, że było około 10 milionów obywateli mniejszości na 32 miliony mieszkańców II Rzeczypospolitej (Nikitorowicz, 2010, s. 272).

Historycznie, po II wojnie światowej starano się, aby nasze państwo raczej preferowało obywatelstwo, nie wiążąc tego z odrębną narodowością. Komunikacja była znikoma, komuniści dążyli do całkowitego zniszczenia mniejszości, wyeliminowania ich ze statystyk i zniszczenia świadomości narodowej. Nie dyskutowali, jednostronnie podejmowali decyzje prawne. J. M. Tortosy wskazuje, że „heterogeniczność społeczeństwa można zwalczać przez likwidowanie jej i pomniejszanie, aż do osiągnięcia homogeniczności, ale wiadomo również, że można ją zwalczać ideologicznie, przez negowanie i tuszowanie jej istnienia, zniszczyć samą świadomość heterogeniczności” (za: Sobecki, 1997, s. 18). Stwierdzenie to obrazuje, że władze powojenne nie chciały dostrzec istniejących mniejszości, specjalnie nie rozmawiając o ich problemach, jednostronnie podejmując, „jedynie słuszne decyzje”. Analizując i mając na uwadze temat i jego ideę dialogu, trudno ten dialog dostrzec.

Związki wyznaniowe po wojnie też doświadczyły takiego traktowania. Od powstania państwa komunistycznego do transformacji ustrojowej w 1989 roku władze starały się promować laickość społeczeństwa. Ograniczając działalność związków wyznaniowych władze działały w myśl doktryny rozdziału państwa od Kościoła. Podstawą takich działań była oczywiście ideologia marksizmu-leninizmu, która stanowiła wykładnię działań ówczesnego państwa. Niestety państwo kontrolowało życie religijne obywateli i miało wpływ na działania związków. Najlepszym przykładem jest Kościół katolicki, który np. przez wiele lat nie prowadził nauki religii w szkołach. Lata tzw. „Polski ludowej” to trudny okres we wzajemnych relacjach między mniejszościami, a władzą. Polityka zmierzała w kierunku laicyzacji społeczeństwa (Nikitorowicz, 2010, s. 275). W latach pięćdziesiątych, w okresie stalinizmu szczególnie Kościół katolicki doświadczył szykanowania.

Warto zaznaczyć, że przychodziły też lata „odwilży”, np. druga połowa lat 50-tych. Mniejszości narodowe i etniczne mogły zakładać towarzystwa, najczęściej o charakterze kulturalnym. Władzy podobał się folklor mniejszości. Promując wydarzenia o charakterze kulturalnym mogły pokazać swoją „dobrą stronę”, pokazać, że mniejszości mogą działać nieskrępowanie. Rzeczywistość była inna. MSW tak umiejętnie prowadziło działania w tym zakresie, że faktycznie kontrolowano poczynania i zachowania mniejszości.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że lata socjalizmu w Polsce to czas, kiedy znacznie spada aktywność mniejszości, liczy się i powraca teza jednonarodowości naszego państwa. Takie działania spowodowały osłabienie działalności członków tych społeczności, głównie w polityce i w życiu społecznym. Ludzie odsunęli się od aktywnych działań, zahamowało to rozwój głównie aktywności poszczególnych członków tych społeczności. Jest to wielka i często już nieodwracalna strata. Pokolenie tamtych lat 60, 70, 80 już straciło swoją szansę na taką aktywność, jaką uzyskało pokolenie od lat 90-tych. Liczne inicjatywy społeczne przepadły (tamże, s. 275).

Okres lat siedemdziesiątych w porównaniu do czasów powojennych nie przyniósł zmian w liczebności mniejszości.

„Liczebność mniejszości narodowych w Polsce z początku lat siedemdziesiątych niewiele się różniła i przedstawiała się następująco: Ukraińcy – 200 tys., Białorusini – 180 tys., Czesi i Słowacy – 25 tys., Żydzi – 15 tys., Romowie – 15 tys., Grecy i Macedończycy – 10 tys., Litwini -9 tys., Rosjanie – 8 tys., Niemcy - 3 tys.” (Żołędowski, 1992, s. 8).

Pomimo polityki, jaką prowadziła wówczas Polska stan liczebny mniejszości narodowych i etnicznych zasadniczo się nie zmienił, ale polityka jednonarodowości przyniosła efekt w postaci zmniejszenia zaangażowania tych grup, głównie w sferze politycznej. Pocieszające jest, że w sferze kultury, mniejszości mogły prowadzić swoją działalność, chociaż w zakresie nauczania języków narodowych i tworzenia szkół wystąpiły obostrzenia. W tym miejscu warto podjąć temat wzajemnego komunikowania się tych współistniejących w społeczeństwie grup, o jednak odmiennych kulturach. Mamy tu,

bowiem do czynienia ze zjawiskiem komunikacji międzykulturowej „komunikowanie międzykulturowe zachodzi zawsze wtedy, kiedy przekaz, który ma być zrozumiany, jest tworzony przez reprezentanta jednej kultury, a odbiorcą jest reprezentant innej kultury”. (Markowska, 1995, konferencja). Przykładem mogą być wzajemne relacje Polak – Rom, wzajemne postrzeganie np. odmiennosc kulturowa. A jednak współistniejemy w państwie.

Maria J. Zajączkowska (2002) pochylając się nad zagadnieniem komunikacji kulturowej udowadnia jak ważne są relacje między kulturą narodową Polaków, jako swoistej kultury dominującej nad kulturami mniejszości, jako kultur niedominujących. Jaka jest między nami relacja, czy potrafimy współistnieć? Często znamy kulturę mniejszości, stykamy się z nią, ale nie zmienia to naszego nastawienia do tej grupy, ponieważ „wpajane w procesie socjalizacji normy utrudniają traktowanie obcych zachowań, jako odmiennych norm kulturowych. Stereotypy kulturowe wynikające ze spostrzegania i wyolbrzymiania odmiennosci przedstawicieli kultur najczęściej bywają niekorzystne, mogą jednak być też pozytywne stereotypy sprzyjające relacjom międzykulturowym, jeśli odpowiadają rzeczywistości i są uznane przez obie grupy” (tamże, s. 6).

4. Problem osobowości prawnej związków wyznaniowych i ekumenizm

Wracając ponownie do związków wyznaniowych i podejmując bliżej ich problemem, trzeba połączyć ich działalność z osobowością prawną. Tylko związki zarejestrowane, (kiedy spełnią wymagania prawne) wpisywane są do rejestru i mogą prowadzić działalność. Obecnie według spisu w Polsce funkcjonuje 188 Kościołów i związków wyznaniowych (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, 20.03.2020). Istnieją podstawowe grupy, do których przynależą Kościoły i związki wyznaniowe. Najpowszechniejszą grupą są katolicy, ale w Polsce obecni są też starokatolicy, protestanci, prawosławni i grupy, które nie są zaliczane do chrześcijan - żydowska, muzułmańska, hinduistyczna, buddyjska itp. Istotny jest tutaj problem komunikacji, najpierw tych grup z państwem polskim, a później też funkcjonowania tych grup w środowisku polskim.

Działanie związków wyznaniowych uregulowane jest przez przepisy prawa (Dz. U. 1989, numer 29, poz. 155), zgodnie z ich treścią „Rzeczpospolita Polska jest państwem świeckim, neutralnym w sprawach religii i przekonań. (...) Kościoły i związki wyznaniowe są niezależne od państwa przy wykonywaniu swoich funkcji religijnych”. W dzisiejszej rzeczywistości ważny jest dialog dla stosunków wyznaniowych w RP. Przybiera on postać ekumenizmu i pozwala chrześcijanom oraz wyznawcom innych religii na komunikowanie się w duchu dialogu. Odbywa się to dzięki instytucjom np. Komisji ds. Ekumenizmu, Polskiej Radzie Ekumenicznej, (która ma siedem Kościołów chrześcijańskich bez Rzymskokatolickiej), działają też towarzystwa biblijne oraz Rada Zborów Ewangelicznych (*Encyklopedia PWN*, 2011).

Należy pochylić się nad znaczeniem w dialogu Polskiej Rady Ekumenicznej, która odegrała ważną rolę w „umacnianiu atmosfery duchowej sprzyjającej jedności chrześcijan w myśl arcykapłańskiej modlitwy Pana Kościoła i której celem jest duchowe zbliżenie i pielęgnowanie braterskich stosunków między Kościołami zrzeszonymi w Radzie” (Hanc, 2016, s. 26).

Polska Rada Ekumeniczna powstała w 1946 roku skupiając 12 różnych tradycji religijnych. Badacze uważają, że w jej działalności widać wyraźnie okresy.

„Początki dialogu nie były łatwe. Złożyły się na to trudne warunki polityczno-społeczne. Wyznaniowe, zaszłości historyczne, jak również zadrażnienia bieżące. Do tego należy dodać różnice doktrynalne oraz utarte schematy pokutujące w mentalności Polaków, iż Polak to katolik, Niemiec to protestant, Rosjanin to prawosławny” (tamże, s. 19).

W 1968 roku Episkopat rzymskokatolicki przygotował list, w którym wzywa katolików do wyzbycia się sporów narodowościowych i jednak demonstrowania postaw przychylnych wobec wspólnot chrześcijańskich. W 1974 roku zostaje powołana Komisja ds. Dialogu w ramach powołanej Komisji Mieszanej z członków Polskiej Rady Ekumenicznej i Komisji Episkopatu ds. Ekumenizmu. Dialog się rozwija, związki chrześcijańskie rozmawiają ze sobą. Znacząca, w tym względzie, jest zasługa Papieża Jana Pawła II, który podczas pielgrzymek patronował spotkaniom Kościoła rzymskokatolickiego z przedstawicielami Kościołów z PRE. Oprócz rozmów oficjalnych mamy też bilateralne. Związki wyznaniowe uzgadniają sprawy doktrynalne i wydają wspólne deklaracje o charakterze teologicznym (tamże, s. 20-22).

Dialog między samymi związkami wyznaniowymi musi trwać, bo przecież współczesne wyzwania natury etycznej są coraz większe. Musi też trwać dialog państwo - związki wyznaniowe, które na różnych forach ogłaszają swoje stanowiska nie zawsze zgodne, a to z działaniami państwa, a to różniące się doktrynalnie.

5. Szkolnictwo mniejszości narodowych i etnicznych

Wracając do mniejszości narodowych i etnicznych nie można pominąć problemów związanych ze szkolnictwem mniejszości. Państwo polskie musi, w myśl przepisów międzynarodowych i krajowych respektować ochronę praw mniejszości. To powoduje, że ministerstwo oświaty musi „finansować z budżetu państwa szkoły mniejszości, wydawać programy i podręczniki do nauki języka, historii i geografii oraz dokształcania nauczycieli w tych językach, organizowania imprez kulturalnych i oświatowych oraz prowadzenia inwestycji oświatowych” (Nikitorowicz, 2010, s. 284-285). Z powyższych rozporządzeń wynika, że można uczyć języka mniejszości od przedszkola, do szkół średnich. Obecnie najczęściej istnieją szkoły z dodatkową nauką języka mniejszości, a historia i geografia ma podstawę programową poszerzoną o treści odnoszące się do ojczyzny mniejszości i jej

kultury. Szkoła jest jednym z kilku elementów utrzymujących i kształtujących tożsamość narodową, wspomagającą rodziców mniejszości w nauczaniu ich języka narodowego. Mniejszości mają też wiele innych możliwości, współczesny świat daje nowoczesne narzędzia, z których można korzystać. Powszechność dostępu do Internetu przybliżyła nawet odległą ojczyznę i umacnia kulturę.

Społeczeństwo polskie powinno zapoznawać się w systematyczny sposób z dorobkiem innych, mieszkających obok narodowości, z tradycjami, kulturą, ale też z nurtującymi ich problemami. To zadanie też dla mniejszości, nie powinny one izolować się i zamykać w swoich grupach, tylko otwierać się na społeczeństwo, w którym przyszło im żyć. Cel obu grób narodowych powinien polegać na rozwoju i ulepszaniu wspólnego funkcjonowania w społeczeństwie (tamże, s. 370). Jest to możliwe, jeśli stosuje się różnorodne formy, w postaci wspólnych np. rajdów, wycieczek, prelekcji, koncertów, zebrań dyskusyjnych. Dialog międzykulturowy wzbogaca każde społeczeństwo, czyni go świadomym, pozwala zrozumieć innych ludzi, odmiennych np. kulturowo.

6. Mniejszości etniczne, ich charakterystyka

Polacy wiedzą stosunkowo dużo o mniejszościach narodowych mieszkających z nimi, ich kultura też w części jest im znana. Gorzej ze znajomością grup etnicznych: karaimską, tatarską, łemkowską czy romską. Częste są braki wiedzy w zakresie tego, skąd pochodzą, jaki mają język, podobnie rzecz się ma, jeżeli chodzi o ogólnie rozumianą kulturę.

Karaimi np. często żyją w rozproszeniu, co jeszcze zmniejsza możliwości ich poznania. Mała liczebność powoduje, że ich język (Karaimi zatracili znajomość swojego języka) albo kultura zanika. Karaimi są też niechrześcijańskiego wyznania

„mamy w tym przypadku do czynienia zarówno z grupą etniczną jak i wyznaniową. Wyraz karaim wywodzi się od hebrajskiego rdzenia kara oznaczającego czytać, recytować (ten sam semicki rdzeń występuje też w słowie Koran) i ma bezpośredni związek z jedną z podstawowych zasad religii karaimskiej a mianowicie nakazem czytania i zgłębiania Pisma Świętego Starego Testamentu” (Szulimowicz, 2001, s. 37).

Kiedyś Karaimi posługiwali się dialektami, ale zasadniczo język hebrajski jest dominujący.

Bardziej widoczną i zorganizowaną grupą są Tatarzy, posiadający Muzułmański Związek Religijny Tatarów oraz Związek Tatarów Polskich. Stereotyp Tatara, kojarzony jest z sienkiewiczowskim Azją, współcześnie, do zwiedzania ze „szlakiem tatarskim”, kuchnią tatarską czy meczetami w Bohonikach i Kruszynianach. Polacy postrzegają Tatarów, jako egzotykę, jednak, kiedy spłonęła słynna Tatarska Jurta Państwa Bogdanowiczów w Kruszynianach w maju 2018, to całe społeczeństwo polskie straciło coś cennego.

Łemkowie to następna grupa, która zamieszkuje z Polakami. Łemkowszczyzna to Beskid Niski i część Beskidu Sądeckiego. Niestety w wyniku akcji „Wisła” z 1947 roku zostali wysiedleni. Mieszkają dzisiaj w rozproszeniu, chociaż jest taka grupa, która w 1956 roku wróciła na swoje ziemie do tych, którym udało się pozostać. Część Łemków uważa, że są Ukraińcami, a część twierdzi, że są mniejszością narodową, co by sugerowało, że mieli państwo. Określani są też jako tzw. górale ruscy (Nikitorowicz, 2010, s. 295). Społeczeństwo polskie zna zapewne tylko jednego Łemka. Nikifor (1895-1968), dziś jeden z najbardziej znanych malarzy-prymitywistów na świecie. Zaliczany do geniuszy sztuki naiwnej. Samouk, żył w ogromnej biedzie, dlatego malował na tekturze, w zeszytach kredkami szkolnymi i farbami. Malował obrazy głównie o tematyce religijnej.

Romowie to chyba najbardziej Polakom rozpoznawalna grupa etniczna. „Ludność romska żyje na ziemiach polskich od dawna. Przypuszcza się, że pierwsze grupy przybyły od Karpat pod koniec średniowiecza, a najwcześniejsze pisane dokumenty, w których pojawiają się wzmianki o Romach pochodzą z początku XV wieku” (Wieniewski, Witkowska, Bilewicz, 2015, s. 66). Niestety wokół Romów w społeczeństwie polskim narosło wiele uprzedzeń, negatywnych skojarzeń, stereotypów. Szacuje się, że w Polsce żyje około 20 tysięcy Romów, rozproszonych po dużych miastach. Pochodzą od indyjskich koczowników, skąd wyruszyli na Zachód. Romowie dzielą się na cztery grupy: Polska Roma, Romowie Karpaccy, Kelderasze i Lowarze. W większości to grupy wędrownie, które z racji współczesnych przepisów prawnych stały się osiadłe. Dla Romów oficjalne prawo państwowe nic nie znaczy. Najważniejsze jest ich prawo zwyczajowe, gdzie przywódcy rodowi opierają się na tradycji. Największym „szokiem” dla Romów był fakt, kiedy musieli, decyzją władz PRL, w latach 60 zmienić tryb życia z taborowego na osiadły. Mimo zmian nadal posiadają silną świadomość własnej odrębności i zachowania własnych tradycji.

Żyją według podziałów kastowych o silnych podziałach międzygrupowych. Są tak zamknięci, że często ich problemy nie są dostrzegane, są nieufni wobec innych. Z tego między innymi względu Polacy są w stosunku do Romów nieufni. Z racji wzajemnej niewiedzy występuje niechęć między Polakami, a Romami (Bryczkowska-Kirga, 2003, s. 100-1001). Warto jednak wskazać, że Romowie są, tak jak Polacy, w większości katolikami. Należą do Kościoła rzymskokatolickiego. Odróżniają się strojem, językiem, obyczajami, stylem życia i kulturą, którą akurat Polacy trochę znają. W Gorzowie Wielkopolskim odbywają się Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich, a w Ciechocinku Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów. W telewizji często pokazywane są te festiwale (Nikitorowicz, 1997, s. 301).

7. Problem Kaszubów

Jest jeszcze jedna grupa, znana prawdopodobnie wszystkim, posiadająca nawet własny język, są to Kaszubi. Określa się ich, jako grupę regionalną. Do dziś badacze nie wiedzą skąd pochodzą. Nie ma wiarygodnych informacji. W XIII wieku pojawia się pierwszy raz słowo Cassubie. Zamieszkiwali Pomorze, aż ostatecznie przesunęli się na wschód i obecnie mieszkają na wybrzeżu gdańskim, mieszkają w województwie pomorskim, a ich stolicą jest Gdańsk. Do kaszubskości przyznaje się około 300 tys. osób. Jak pisze Gerard Labuda „społeczność kaszubska piastuje w sobie wszystkie typowe cechy relikтового zespołu etnicznego, który wskutek oddziaływania rozmaitych sił zewnętrznych zatrzymał się w swoim rozwoju już w wieku XIV i trwał aż do połowy XIX wieku, jak u wielu małych narodów europejskich” (Labuda, 1987, s. 27). W 2011 roku, w czasie spisu narodowego potwierdziło się, że 228 000 przyznaje się do przynależności kaszubskiej. Dzisiaj generalnie mowę kaszubską traktuje się, jako samodzielny język słowiański, ale są też badacze, którzy uważają, że jest to jeden z dialektów języka polskiego. Niezależnie od klasyfikacji młodzież szkół średnich może zdawać kaszubski na maturze, jako język regionalny. Oczywiście jest to egzamin dodatkowy i tylko kilkanaście osób, w skali kraju go wybiera.

Uniwersytet Gdański otworzył przy wydziale filologii polskiej kaszubistykę. Stworzono pierwsze podręczniki do nauczania tego języka. W Głodnicy po 1989 roku, powstało pierwsze liceum ogólnokształcące. Potem już powstały szkoły podstawowe i gimnazja. W 2005 roku pierwszy raz język kaszubski pojawił się na maturze, jako egzamin do wyboru.

Najbardziej znanym przez Polaków elementem kultury Kaszubów jest abecadło tzw. „Kaszubskie nuty” (Kaszëbszczè nótë). Alfabet kaszubski bywa nawet mylony z ich hymnem. Kaszubi mają własne instrumenty muzyczne, własnych pisarzy i „wizytówkę” kaszubskości, haft, który opiera się na siedmiu podstawowych kolorach przedstawiając kwiaty i owady. Takie same motywy używane są też w zdobnictwie ceramiki kaszubskiej.

8. Podstawy prawne

Mniejszości etniczne i regionalne to ważny aspekt życia społecznego Polski, choć małe, wpływają na bogactwo kultury polskiej. Różnorodne języki, folklor, ich ogólnie rozumiana kultura dopełniają polskość. Tolerancja, dialog, wzajemne rozumienie naszej „różnorodności w jedności” dowartościowuje społeczeństwo polskie. Komunikacja międzykulturowa jest tutaj wyznacznikiem działań i zachowań społecznych. O ile różnorodne grupy ludzi mogą mieć różnorodny stosunek do siebie, mogą występować

antypatie lub brak zrozumienia, o tyle państwo musi opierać swoją politykę na podstawie aktów, która jest odzwierciedleniem komunikacji.

Nadrzędnym prawem jest Konstytucja, która w Rozdziale II „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela” w art 35 punkt 1 i 2 mówi o mniejszościach narodowych i etnicznych, o ich prawach i uczestnictwie w życiu publicznym. Pozwala na zachowanie własnych obyczajów, tradycji, języka i pozwala na rozwój własnej kultury (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).

Artykuł 53 Konstytucji RP zapewnia obywatelom wolność sumienia i religii poprzez przyzwolenie na wyznawanie religii według własnego wyboru. Pozwala na tworzenie związków wyznaniowych, uprawianie kultu, posiadanie świątyń lub innych miejsc kultu, praktykowanie religii i jej nauczanie (tamże).

W polskim prawodawstwie są jeszcze, szczególnie ważne dla mniejszości narodowych, etnicznych czy religijnych, inne akty prawne. Obecnie obowiązują, wspomniane już dwie ustawy. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. 2005, nr 17, poz. 141) oraz ustawa z 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. 1989, nr 29 poz. 155). Prawo w tej tematyce rozwijało się przede wszystkim po zakończeniu II Wojny Światowej. Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła na mocy rezolucji nr 2200A(XXI) dnia 16 grudnia 1966 roku Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, wszedł on w życie 23 marca 1976 roku (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167).

W artykule 18 jest napisane:

„każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrzniania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestnictwie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie”.

Następnie w art. 27 czytamy dalej:

„w państwie, w którym istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe, osoby należące do tych mniejszości nie mogą być pozbawione prawa do własnego życia kulturalnego, wyznawania i praktykowania własnej religii oraz posługiwania się własnym językiem wraz z innymi członkami danej grupy”.

Na co dzień strzeże tych praw Komitet Praw Człowieka, który sprawdza czy postanowienia Paktu są respektowane. Jest obecnie kilka konwencji, kart i deklaracji ochrony praw człowieka, ale dla Europejczyków najważniejsza jest Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, podpisana 1 lutego 1995 roku (Dz.U. 2002, nr 22, poz. 209). Konwencja daje poczucie ochrony według standardów międzynarodowych: „zapewnia równość wobec prawa i niedyskryminację, prawo do zgromadzeń i stowarzyszania się, swobodę wypowiedzi, myśli, przekonań i religii. Zapewnia także ochronę języków i kultur

mniejszościowych oraz przewiduje prawo do otwierania placówek edukacyjnych dla mniejszości narodowych". Traktat a następnie art. 3, 6, 11, 13 i 19 Traktatu UE (Dz.U. C191, z 29.07.1992), to ochrona Europejczyków przed łamaniem praw człowieka. Zacytowane wyżej fragmenty prawa międzynarodowego dają mniejszościom poczucie bezpieczeństwa ze strony państwa. Polska przyjęła i stosuje się do wytycznych.

9. Wnioski

Wspólny dialog zapewnia poczucie stabilności i bezpieczeństwa. W obliczu nowych wyzwań, przed jakimi teraz stoimy, napływem imigrantów, uchodźców, problem mniejszości, ludzi mieszkających wśród Polaków staje się na nowo ważny. Polacy, którzy w czasie II wojny światowej też tułali się po świecie i doświadczyli dyskryminacji, czy podchodzą ze zrozumieniem do mniejszości? Potem emigracja zarobkowa, walka o dobrobyt, czy uczuliły na potrzeby innych?

Polacy różnie postrzegają mniejszości. Zależy to od wychowania w rodzinie, kultury, poglądów politycznych. Zależy od środowiska, w którym żyjemy lub, z którym się identyfikujemy. Z całą stanowczością można stwierdzić, że ogólnie współistnienie różnych mniejszości obok siebie jest wyzwaniem. Komunikacja międzyludzka, międzykulturowa, spowodowała, że współistnienie Polaków z mniejszościami jest możliwe.

Jak pisze Jerzy Nikitorowicz (2010):

„Każda kultura musi być otwarta na kontakt z inną tradycją, gdyż tylko interakcje międzykulturowe pozwalają na pełne zrozumienie własnego dziedzictwa, swojego miejsca i obowiązku wobec niego, umożliwiając tym samym jego rozwój i doskonalenie. Człowiek i jego kultura najlepiej, bowiem egzystują w sytuacji zróżnicowania i ustawicznego spotkania z innym człowiekiem, gdyż tylko w takich warunkach mogą się rozwijać” (tamże, s. 366).

Wydawać by się mogło, że sprawy mniejszości są uregulowane, ale niektóre decyzje władz powodują, że nie wszyscy się z tym zgadzają. Nie są uregulowane kwestie nowych imigrantów: np. Czeczeńców, Wietnamczyków. Mimo postulatów, Ślązaków nie uznano za mniejszość etniczną. Ślązaków często określa się, jako tzw. grupę pograniczną, która w różnych czasach historycznych musiała wybierać między przynależnością do Polski lub Niemiec. Często „ Ślązacy nie mogli sobie znaleźć miejsca albo wycofywali się do życia wspólnotowego albo emigrowali. Silna była więź etniczna, związek z grupą pochodzenia i regionem zamieszkania, a słaba identyfikacja narodowa”. „Odczucia grupy śląskiej, jej wyobcowanie kulturowe i historyczne było i nadal jest odbierane, jako problem samych Ślązaków, którzy nie chcą zasymilować się z Polską i Polakami. Politycy okazjonalnie zajmują się Śląskiem, a doraźne działania wobec grupy spoczywają w rękach urzędników, którzy realizują swoją politykę” (Szmeja, 2013, s. 185-186). Organy państwa mają obowiązek

wspierać mniejszości, z większym lub mniejszym skutkiem to robią, ale społeczeństwo polskie nawet do końca nie wie, jakie mniejszości zamieszkują kraj. Badania CBOS z 2005 pokazują, że 59% Polaków nie zna grup mniejszości zamieszkujących Polskę (Centrum Badania Opinii Społecznej, 2005). Dialog społeczności musi trwać. Tylko komunikacja międzykulturowa jest w stanie zainteresować Polaków sprawami mniejszości. Nie będzie wzajemnego zrozumienia i wzajemnej tolerancji, jeśli się nie poznamy, jeśli nie będziemy wzbogacać naszego życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturalnego wartościami naszych mniejszości.

Bibliografia:

- Baryluk, M., Wawrzak-Chodaczek, M. (2009). *Wartość w komunikacji różnych grup społecznych*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Bryczkowska-Kirga, K. (2006). Sytuacja grup romskich w Polsce w kontekście kulturowo-edukacyjnym, *Rocznik Andragogiczny*, 99-108.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, (2005). *Tożsamość narodowa Polaków oraz postrzeganie mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*, Warszawa: CBOS. BS/84, 9-11.
- Dziennik Ustaw z dnia 1 lutego 1995 roku, nr 22, poz. 209.
- Dziennik Ustaw z dnia 17 maja 1989 roku, nr 29, poz. 155.
- Dziennik Ustaw z dnia 19 grudnia 1966 r. Dz. U. z 1977 nr 38 poz. 167.
- Dziennik Ustaw z dnia 29 lipca 1992 Traktat o Unii Europejskiej.
- Dziennik Ustaw z dnia 6 stycznia 2005 roku, nr 17, poz. 141.
- Encyklopedia PWN*, (2011). Polska. Kościoły i związki wyznaniowe, za: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polska-Koscioly-i-zwiazki-wyznaniowe> (pobrano: 20.02.2020).
- Hanc, W. (2016). *Polska Rada Ekumeniczna i jej znaczenie dla ekumenicznego dialogu*, *Łódzkie Studia Teologiczne*, 25 (4), 13-28.
- Kajtoch, W. (1999). *Języki mniejszości narodowych w Polsce*, Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych.
- Konstytucja RP*, z dnia 2 kwietnia 1997, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.
- Kościół i związki wyznaniowe wpisane do rejestru Kościołów i innych związków wyznaniowych*, za: <https://www.gov.pl/web/mswia/rejestr-kosciolow-i-innych-zwiazkow-wyznaniowych> (pobrano: 20.02.2020).
- Labuda, G. (1987). O Kaszubach, o ich nazwie i ziemi zamieszkania, *Pomerania*, 5, 27-30.
- Madejczyk, P. (1998). *Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944-89)*, Warszawa: ISP PAN.
- Markowska, D. (1995). *Komunikowanie międzykulturowe a wizerunek odmiennego*, "materiały z 17 MSNS i MPN), Zielona Góra: Wyższa Szkoła Inżynierska.

- Nikitorowicz, J. (2010). *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, Gdańsk: GWP.
- Sobecki, M. (1997). *Funkcja etniczno-kulturowa szkół mniejszości narodowych*, Białystok: Trans Humana.
- Sulimowicz, A. (2001). Język karaimski: Starania o jego zachowanie, *Języki Obce w Szkole*, 6, 37-43.
- Szmeja M. (2013). Czy zmiana identyfikacji? Ślązacy we współczesnym społeczeństwie polskim, *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny*, 39 (1), 185-186.
- Wieniewski, M., Witkowska, M., Bilewicz, M. (2015). Uprzedzenia wobec Romów w Polsce, (w:) A. Stefaniak, M. Bilewicz, M. Winiewski (red.), *Uprzedzenia w Polsce*, 65-87, Warszawa: Liberi Libri.
- Zajączkowska, M.J. *Komunikacja międzykulturowa w okręgu przygranicznym*, www.repozytorium.uni.wroc.pl, za:
<http://miz.com.pl/art/komunikacja%20międzykulturowa%20w%20okręgu%20%20przygranicznym.pdf>. (pobrano 5.04.2020).
- Żołędowski, C. (1992). Mniejszości narodowe w Polsce, *Polityka Społeczna*, 1, 8-10.